

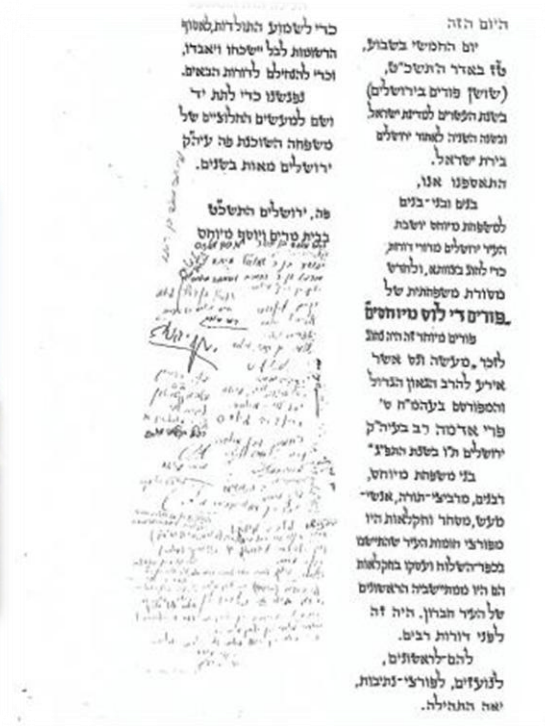
מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

המיוחסים – חלוצים ופורצי דרך

בית מיוחס בכפר השילוח, הכותל המערבי, בית הכנסת יוחנן בן זכאי, בית הכנסת הקראי, משכנות שאננים, שכונת שערי צדק, רחוב מיוחס וכיכר ולרו, בית מיוחס ברחוב רחל אמנו

"להם, לראשונים, לנועזים, לפורצי נתיבות, יאה התהילה"

(מתוך מגילת היוחסין לבית מיוחס, ט"ז באדר ה'תשכ"ט)

הזמנה לפורים דמיוחסים באדיבות המשפחה
תמונות: סמי ממון אלא אם צוין אחרת

מאת: סמי ממון

עיבוד ועריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידיה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

המיוחסים – חלוצים ופורצי דרך

בית מיוחס בכפר השילוח, הכותל המערבי, בית הכנסת יוחנן בן זכאי, בית הכנסת הקראי, משכנות שאננים, שכונת שערי צדק, רחוב מיוחס וכיכר ולרו, בית מיוחס ברחוב רחל אמנו

"להם, לראשונים, לנועזים, לפורצי נתיבות, יאה התהילה"

(מתוך מגילת היוחסין לבית מיוחס, ט"ז באדר ה'תשכ"ט)

משפחת מיוחס היא משפחה מיוחסת ששורשיה מגיעים עד לבית פרעש משבט יהודה. שם המשפחה

יוסף מיוחס

המקורי היה "בכר", אך בשל מעמדה של המשפחה, נוסף לה השם "מיוחס". 172 מבני המשפחה עלו עם זרובבל בימי שיבת ציון. חמישה אחים לבית מיוחס: משה, שמואל, רפאל, יוסף ואברהם מיוחס, עזבו את ספרד בימי הגירוש עם **דון יצחק אברבנאל**. שמות אלו ממשיכים לעבור במשפחה מדור לדור.

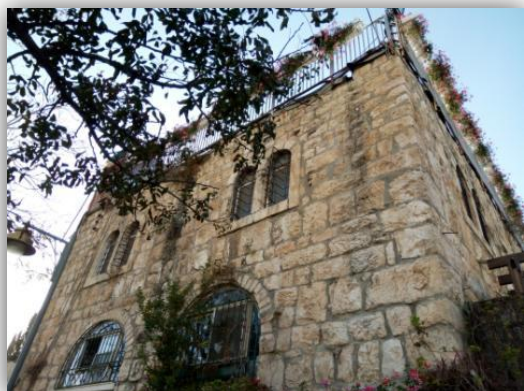
האח אברהם נפטר, ודרכם של ארבעת האחים התפצלה: משה ורפאל עלו לירושלים, האחד עסק במסחר בתבואות והשני עסק במלאכת שחיטה של עופות ובהמות. עיסוקים אלה עברו לרוב מאב לבנו במשך כמה מאות שנים. שמואל ויוסף נותרו באירופה, האחד בבלקאן והשני בקושטא. הם יצרו קשרים טובים עם השלטון העות'מאני ומילאו תפקידים נכבדים בקושטא. בשל כך, זכו לעלות לארץ ישראל עם פרמאן מאת הסולטן.

עם **היציאה מן החומות** במחצית השנייה של המאה ה-19, יציאה שנתפסה כמעשה אמיץ ומלא תעוזה, יצאה אף משפחת מיוחס אל מחוץ לחומות. בבני המשפחה מנהיגים פורצי דרך בהנהגת הקהילה היהודית ובכתיבת פסקי הלכה

וספרי הלכה. שניים מבניה הירושלמים זכו לשמש "**ראשון לציון**". אחרים הנהיגו את ועד העדה הספרדית ועסקו ברכישת קרקעות ובפיתוח ההתיישבות והבנייה בירושלים. היו ששימשו ראשי ישיבות, מורים ומחנכים. הם חיברו ספרי הלכה, פולקלור ולשון, היו עסקני ציבור ופעלו למען ארץ ישראל בכלל ולמען ירושלים בפרט.

מסלול הסיור עובר באתרים שבהם נשזור את סיפור תולדותיה של משפחת מיוחס המפוארת ואת סיפור פועלה עם סיפור היישוב היהודי בארץ ישראל ומדינת ישראל. ראשיתו של המסלול בבית מיוחס שבכפר השילוח. המסלול עובר בכותל המערבי, בארבעת בתי הכנסת הספרדיים ובבית הכנסת הקראי שברובע היהודי של העיר העתיקה, בימין משה ובמשכנות שאננים, בשכונת שערי צדק וב"כיכר ולירו" והוא מסתיים ברחוב רחל אמנו, בבית מרים ויוסף מיוחס, מצאצאי המשפחה.

מידע רב על תולדות המשפחה למדתי בריאיון שקיימתי עם בני המשפחה (בתשעה בינואר 2017).

בית מיוחס בכפר השילוח, צילום: רונית בין

פרטי המסלול

משך זמן המסלול : כ-6 שעות.

אורך המסלול : 7 ק"מ.

נקודת התחלה : בית מיוחס בכפר השילוח.

נקודת סיום : בית מרים ויוסף מיוחס ברחוב רחל אמנו 38.

מגבלות : אין.

דגשי בטיחות

- יש לנקוט משנה זהירות בעת חציית כבישים ומסילות הרכבת הקלה.
- יש להיעזר במעקות בעת ירידה ועלייה במדרגות השונות.
- קיימת סכנת החלקה בימי גשם ברחוב המוביל לבית מיוחס ובמדרגות השונות.

דרגת קושי : בינונית, המסלול אינו בר-נגישות .

ציוד מיוחד : כיסוי ראש ולבוש צנוע.

אתרים בתשלום

ארבעת בתי הכנסת הספרדיים (בית הכנסת "יוחנן בן זכאי") – שעות כניסה : בימים א'-ה',

בשעות 09:00-17:00 ; בימי ב' ו-ה', נערכים במקום טקסי בר מצווה ועלייה לתורה.

בית הכנסת הקראי – שעות כניסה : בימים א'-ה', בין השעות 08:00-16:00. שעות הכניסה

לקבוצות הן אחרות ונדרש תיאום מראש עם הרב עובדיה מורד : 050-5733723.

הכניסה מוגבלת ל-50 איש. משך הביקור כשעה.

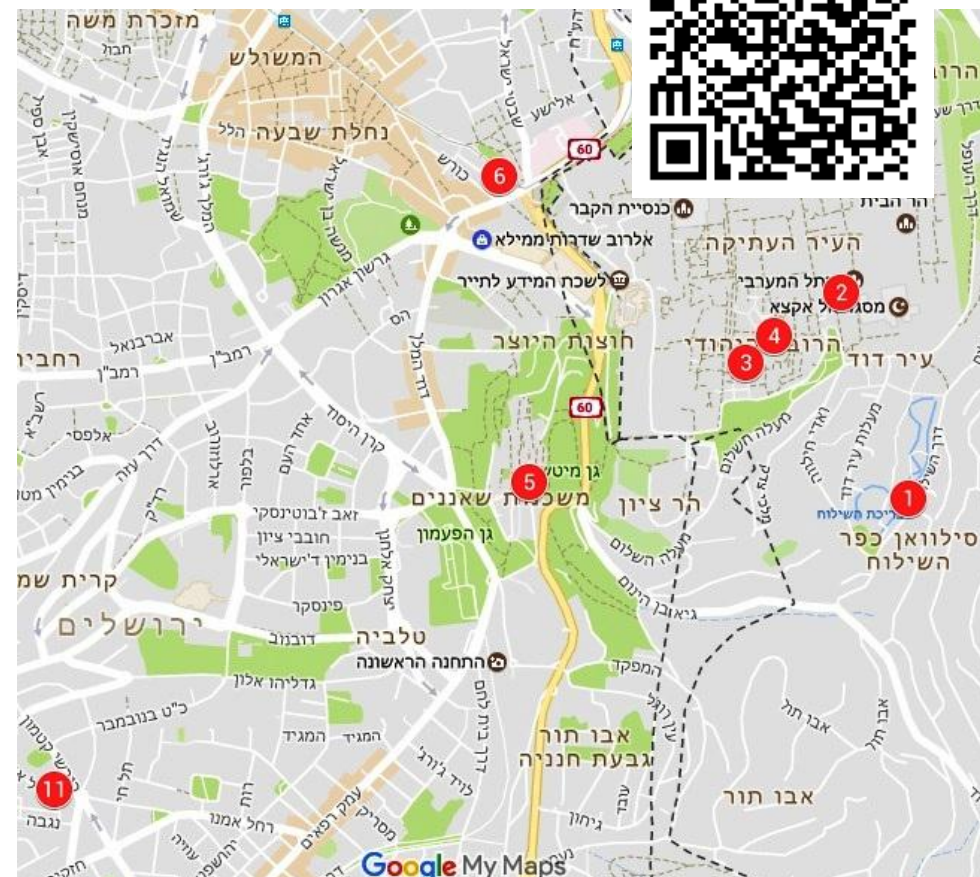
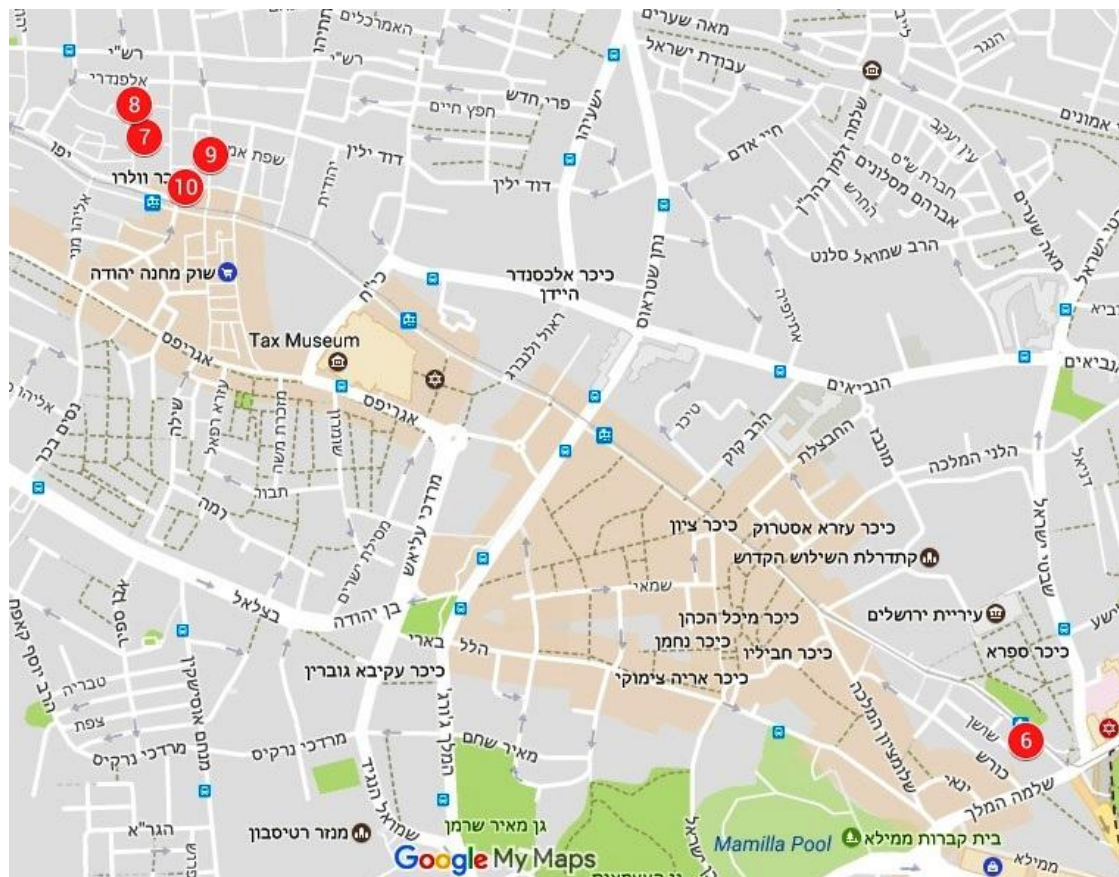
תיאור ההליכה במסלול

מסלול הסיור מתחיל **בבית מיוחס (1)** שבכפר השילוח (סילוואן). נגיע אליו דרך רחוב מעלות דוד. נלך ברחוב מעלות דוד בכיוון דרום, נעבור את מרכז המבקרים של עיר דוד ונפנה מזרחה (שמאלה) לסמטה הראשונה ללא שם. נמשיך בה עד לשלט ציר הזכויות, שם נפנה דרומה (ימינה) ונלך עד לשלט המציין "בית מיוחס" (כדי להגיע לבית מיוחס, יש לפתוח שער שבצדה המזרחי של הסמטה. אם הוא סגור, יש לצלצל בפעמון שמשמאל לו). בתום הביקור במתחם הבית, נחזור על עקבותינו ונעלה ברחוב עד לצומת הרחובות מעלות דוד, דרך העופל ומעלה שלום. נפנה מערבה (שמאלה) ונלך עד שער האשפות. נעבור בשער ונמשיך לעבר **הכותל המערבי (2)**. נצא מהכותל לכיוון שער האשפות, נפנה מערבה ונעלה ברחוב בתי מחסה לרחוב משמרות הכהונה. נלך צפונה (ימינה) ברחוב משמרות הכהונה עד לארבעת בתי הכנסת הספרדיים. נרד במדרגות **לבית הכנסת "יוחנן בן זכאי" (3)**. נמשיך ברחוב משמרות הכהונה צפונה לכיוון "כיכר המקובלים", נחצה את הכיכר מזרחה, בקו כמעט ישר, ונגיע **לבית הכנסת הקראי (4)** ברחוב הקראים 12. מכאן נחזור על עקבותינו עד לקרדו, נחצה אותו לעבר רחוב חב"ד, נפנה דרומה

(שמאלה) ונמשיך לכיוון שער ציון. נצא משער ציון ונלך מערבה (ימינה) ברחוב חטיבת עציוני עד לקצה החומה. נמשיך מערבה לעבר רחוב ארוונה היבوسی ונרד במעלות בני. נחצה את דרך חברון לעבר ברכת הסולטן ונמשיך משם מערבה. נעלה שלושה גרמי מדרגות החוצים את רחוב ש"א נכון ונגיע לשער הכניסה למשכנות שאננים. נעבור בדלת עץ מסיבית ונצפה דרך השער המתכתי אל משכנות שאננים. נמשיך ברחוב משכנות שאננים לכיוון צפון עד **למקום שבו התגורר רבי שמואל יום-טוב מיוחס (5)**, ברחוב המבשר 3. נלך ברחוב המבשר לכיוון צפון עד רחוב המגדל, נפנה מזרחה (ימינה), נחצה את רחוב ש"א נכון ונרד עד לשביל ללא שם. נפנה בו צפונה לכיוון "חוצות היוצר" ופארק טדי ונחצה את הפארק לכיוון רחוב יצחק קריב. נחצה את הרחוב צפונה ונעלה במדרגות לכיוון גשר הולכי הרגל המחבר את חוצות ממילא עם שער יפו. נלך בגשר לכיוון צפון, לרחוב חטיבת ירושלים ועד "כיכר צה"ל". נחצה את "כיכר צה"ל" לכיוון צפון-מערב ונלך **למשרדי מחלקת הנוער של עיריית ירושלים (6)** ברחוב יפו 19. נמשיך ברחוב יפו לרחוב נבון ונפנה בו צפונה לשכונת שערי צדק. נלך עד רחוב נתיב יצחק ומשם **ל"חצר" של שכונת שערי צדק (7)**. במפה, המשך הרחוב נקרא גם הוא נתיב יצחק, אך הכתובות על תיבות הדואר מציינות כי הגענו לרחוב נבון. מהחצר נמשיך צפונה לסמטה ללא שם, ונלך בה מערבה עד **לבית הכנסת "בית שלמה" (8)**. נמשיך בסמטה עד רחוב גיטל דינוביץ, נפנה שוב צפונה (ימינה) ונלך לרחוב אלפנדרי. נפנה בו מזרחה (ימינה) ונלך עד לרחוב תחכמוני. נפנה דרומה למשולש הרחובות תחכמוני, דוד ילין **ומיוחס (9)**. נעלה ברחוב מיוחס עד **"כיכר ולירו" (10)**. נמשיך דרומה אל רחוב יפו, נחצה אותו לכיוון דרום אל רחוב מחנה יהודה, נחצה את רחוב אגריפס לכיוון דרום ונלך ברחוב שילה עד רחוב בצלאל. נחצה את רחוב בצלאל ונפנה מזרחה (שמאלה) לרחוב אוסישקין, ובו נלך דרומה (ימינה) עד שדרות בן מימון. נחצה את שדרות בן מימון ונמשיך ללכת ברחוב רד"ק עד רחוב עזה. נפנה לכיוון דרום-מערב ונלך עד רחוב האר"י. נמשיך בו עד רחוב חרל"פ. נלך ברחוב חרל"פ בכיוון דרום-מערב עד רחוב הפלמ"ח. נתקדם ברחוב הפלמ"ח לכיוון דרום-מערב עד לרחוב כובשי קטמון, ובו נלך דרומה (ימינה) עד רחוב הל"ה – שיוביל אותנו לרחוב רחל אמנו. ברחו ברחל אמנו נפנה לכיוון דרום-מזרח (שמאלה), **לבית מרים ויוסף מיוחס (11)**. כאן מסתיים המסלול.

מפת המסלול

מתוך: גוגל המפות שלי

בית מיוחס (1)

בית מיוחס, עיר דוד,
סרטון, יוטיוב

הערבים קראו לבית מיוחס "דאר אבו מנחאס". היחסים בין היהודים לערבים היו טובים מאוד, והערבים אף דאגו לאוכל כשר עבור שכניהם היהודים באירועים השונים.

עד המאה ה-20, נסגרו שערי העיר בין הערביים ונפתחו לאחר עלות השחר. בני משפחת מיוחס, אשר עסקו במסחר בתבואות בעבר הירדן, הגיעו לעיר לעיתים קרובות בשעות הערב ונאלצו לישון מחוץ לחומות ולהיכנס אליה רק עם עלות השחר. אביו של יוסף בר"נ (בן רחמים נתן) מיוחס, הסופר והמחנך, שימש בין היתר שוחט. לא היה בית מטבחים בירושלים שבין החומות, ומלאכת השחיטה התבצעה מחוץ לחומות, בנחל קדרון, ליד מערות הקברים. היעדר אמצעי קירור והובלה חייבו את השוחטים לשחוט את

בית מיוחס, ברקע הכפר סילוואן ומערות קבורה שיוחסו למלכי בית דוד

בעלי החיים לפני עלות השחר ולכן הם נאלצו ללון מחוץ לחומות. משום כך, שתי המשפחות לבית מיוחס רכשו את

הבית היהודי הראשון שנבנה בכפר השילוח. באורח פלא, חידשה רכישת הבית את מגורי המשפחה בנחלת שבט יהודה כבעבר. וכך סיפר יוסף בר"נ מיוחס:

הדבר היה בשנת תרל"ג (1873)... הייתי כבן חמש. ביום בהיר אחד בא אבי ז"ל אל התלמוד תורה שבו למדתי ויקראני ללכת עמו, ובצאתי אל החצר הגיד לי בשמחה גלויה: "נעשית בן כפר, כי את דירתנו אנו קובעים מעתה בכפר 'השילוח' הסמוך לעיר"... משפחתנו הייתה אפוא המשפחה הספרדית הראשונה שפרצה גדר לצאת מחומת העיר חוצה כדי לקבוע דירתה על "העופל" אשר מתחתיו עובר מעיין השילוח... באותו המקום עצמו מת אבי המנוח בהשאירו אלמנה צעירה בת שלושים, וחמישה ילדים יתומים שהגדול שבהם הייתי אנוכי בן עשר... אנחנו כולנו נשארו אחריו לאנחות בעירום ובחוסר כל ממש, כי מעט הכסף שהיה לו השקיע אותו בבית שבנה, וגם לווה סכום ידוע להשלמתו. (אברהם בן-יעקב [תשל"ז], **ירושלים בין החומות – לתולדות משפחת מיוחס**, ירושלים: ראובן מס, עמ' 15-19)

בבית מיוחס נולדו לרבי יעקב מיוחס, אברהם רפאל מיוחס ובנו יוסף, המכונה יוסף הקטן.

בשנים 1913-1914, כתוצאה מחפירות ארכאולוגיות שערך **ריימון וייל** במקום שהביאו לגילוי מערות וקברי בית דוד, הופעל לחץ כבד על המשפחה למכור את אדמתם **לפיק"א**. זו תכננה להרוס את הבית ולפתח את האתר החשוב. מסיבה זו, עזבה המשפחה את ביתה בשנת תרפ"א (1921). בפועל, נותר הבית על מקומו בבעלות המשפחה שכן הובן שאין מדובר בקברים ותכנית הפיתוח לא יצאה לפועל. בשנות השמונים של המאה ה-20, תבעו ערביי סילוואן בעלות על הבית, אך הם הפסידו במשפט שכן בידי יוסף

ב"ר אברהם מיוחס היה קושאן טאבו חוקי, חתום בידי פקיד המקרקעין העות'מאני, המעיד שמשפחת מיוחס היא הבעלים של הבית. ב-1991, שבו משפחות יהודיות לאכלס את בית מיוחס.

הכותל המערבי (2)

לבני משפחת מיוחס יש זכויות רבות בכותל המערבי – הן בהיבט דתי רוחני הן בהיבט מעשי, במאבק הפוליטי בעניין הכותל לקראת סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל. סימן-טוב מיוחס התפרנס ממכירת כלי שמן, נרות ופתילות ומהדלקת נר זיכרון לעילוי נשמת נפטרים. מקצוע זה עבר בירושה במשך ארבעה דורות מסימן-טוב לבנו רחמים ולנכדו רפאל בן רחמים ולנינו יעקב בן רפאל. רפאל היה השמש היחיד בכותל. רפאל ובנו יעקב היו דמויות מפתח במאבק הפוליטי בעניין הכותל רגע לפני תום המנדט הבריטי בארץ.

יוסף בר"ן מיוחס היה יו"ר ועד העיר ליהודי ירושלים ב-1939, עם הרב בלוי ואחרים, והיה גם חבר בוועד הפועל בוועדת הכותל המערבי. בהמלצת יוסף בר"ן מיוחס, מינה ועד זה את הרב יצחק אביגדור בורנשטיין לרב הכותל. תוארו המלא היה: "רב מפקח ליד הכותל המערבי מטעם הרבנות הראשית" (אברהם בן יעקב, ירושלים בין החומות, לתולדות משפחת מיוחס, עמ' 288-289).

בית הכנסת "יוחנן בן זכאי", במתחם ארבעת בתי הכנסת הספרדיים (3)

רחוב משמרות כהונה, הרובע היהודי

במתחם ארבעה בתי כנסת: בית כנסת "רבן יוחנן בן זכאי", בית כנסת "אליהו הנביא", בית הכנסת האיסטנבולי ובית הכנסת "קהל ציון". בתי הכנסת לא הוקמו כאחד, אלא בזה אחר זה.

הראשון והחשוב שבהם הוא בית הכנסת "רבן יוחנן בן זכאי". מסורת ידועה

דלת הכניסה לבית הכנסת "יוחנן בן זכאי", שעיצב בצלאל ש"ץ. שמו מופיע בתחתית הדלת מצד ימין.

במשפחת מיוחס טוענת שהאחים משה ורפאל ויוצאי הכפר מינקס שבספרד, שהגיעו לירושלים בשנת 1510, הקימו את בית הכנסת "יוחנן בן זכאי". לפיכך, לבני משפחת מיוחס עמדה הזכות הבלעדית לעלות חתנים לתורה. יתר המתפללים יכלו להעלות חתנים במניין שני בלבד. המסורת מספרת שאחד מבני משפחת מזרחי קרא תגר על החלטה זו ומצא את מותו: "עלה חתן – ולא סיים את אותו חודש!" (שם, עמ' 12).

בבית כנסת זה, נערך מקדמת דנא טקס הכתרת "הראשון לציון" – הרב הראשי הספרדי. כינוי, "הראשון לציון", התבסס באמצע המאה ה-17 כמתאר רב הנבחר על-ידי חכמים ספרדים. ב-1839, חלו רפורמות באימפריה העות'מאנית ובעקבותיהן מונה ה"ראשון לציון" גם לתפקיד

חתימת האמן בצלאל ש"ץ

"חכם באשי" של ירושלים, לאחר המלצה מאת ה"חכם באשי" של קושטא. האשכנזים בחרו להישאר בחסות הדיפלומטים האירופאים כפי שהוגדר בחוק הקפיטולציות.

[ארבעת בתי הכנסת
הספרדיים, יוטיוב](#)

שניים מבני משפחת מיוחס נבחרו ומונו לתפקיד "הראשון לציון":

הרב [רפאל מיוחס בכר שמואל](#), שכתב את מגילת היוחסין של המיוחסים,

וברב [משה יוסף מרדכי מיוחס](#) – הוא נבחר ל"ראשון לציון" בשנת 1802.

באחת מפסיקותיו של הרב משה יוסף מרדכי כ"ראשון לציון", הוא התיר

ליהודים שעסקו במלאכת ביצור העיר לעבוד בשבת בגין החשש לגורלם

במקרה שנפוליאון ינצח במערכה.

בית הכנסת היה מקלטם האחרון של לוחמי [הרובע היהודי](#) לפני כניעתם

ללגיון הירדני במלחמת העצמאות. בתי הכנסת נפגעו ונבזזו, ולאחר נפילת הרובע שימשו אורוות

ומחסנים. עם איחוד העיר במלחמת ששת הימים, החלה מלאכת שיקום הרובע ובתי הכנסת. תבליטי

האבן שעל הקירות ועל התקרה הם שרידים מבית הכנסת המקורי.

את דלת הכניסה לבית הכנסת "יוחנן בן זכאי", עיצב [בצלאל ש"ץ](#), בנו של בוריס ש"ץ – מייסד "בצלאל".

[בית הכנסת של הקראים \(4\), רחוב הקראים 12](#)

בית הכנסת הקראי נחשב לעתיק ביותר בעיר העתיקה, וקדם

ל**בית כנסת הרמב"ן**. [אשתורי הפרחי](#) כתב: "והנה נמצא אתנו

פה בארץ הצבי (הכוונה הרובע היהודי), הרבה צדוקים (הכוונה

קראים), סופרים רבים והרבה ספרים נאים מכתבתם בתורה

נביאים וכתובים" (אברהם יערי [1996], [מסעות ארץ ישראל של עולים יהודיים](#), עמ' 104). מעטים

יודעים כי [כתר ארם צובא](#) הועתק על ידי הסופר שלמה בן-בויאעא, נצר למשפחת סופרים המומחים

בהעתקת ספרי מקרא, וכי את הניקוד והטעמים וציוני [המסורה](#) עשה אהרון בן-אשר – שניהם בני

**בית הכנסת הקראי בירושלים, באדיבות
מרכז מורשת בני מקרא**

הקהילה הקראית. "הכתר" הוקדש לבית הכנסת הקראי

בירושלים, אך הצלבנים שדדו אותו ומכרו אותו לקהילה

היהודית במצרים ([גולת הכתר: נדודיו של כתר-ארם צובא](#), אתר מוזאון ישראל בירושלים).

הכניסה לבית הכנסת הקראי

בית הכנסת נפגע במלחמת העצמאות, שוקם ב-1977, נחנך שנית ב-1981,

ובנובמבר 2016 היה למוזאון לתולדות העדה. [הקראים](#) הירושלמים

נקברים עד היום מתחת למלון "הר ציון", בגיא בן הינום. היום אין

קראים המתגוררים ברובע היהודי.

היחסים בין הקראים והיהודים ידעו עליות ומורדות. היהדות הספרדית

נקטה גישה סובלנית יותר כלפי הקראים. ה"ראשון לציון" רפאל מיוחס

פרץ דרך בנושא הקראים ופסק שהם יכולים להתפלל בבתי כנסת

ספרדיים וילדיהם יכולים ללמוד תורה בבתי המדרש שלהם. בימי

כהונתו, הוטלו גזרות כלכליות כבדות על היהודים ועל הקראים בירושלים, וכדי להתמודד עם הגזרות

הכבדות, ביקש הרב רפאל להיפגש בסתר עם המנהיגות היהודית והקראית. המקום שנבחר למפגש,

בהסכמת הצדדים, היה בית הכנסת הקראי.

ימין משה ומשכנות שאננים, צילום: סמי ממון

בשנת 1857, רכש [משה מונטיפיורי](#) קרקעות ממערב לחומות. על קרקעות אלו נבנו בתי [משכנות שאננים](#). לאחר מותו של מונטיפיורי, עברה השכונה בירושה לניהולו של אחיינו, סר יוסף סבאג מונטיפיורי. דיירי השכונה, אשר קיבלו את בתיהם בירושה בניגוד להסכמים, הוסיפו להם צריפים וסוכות עץ. יוסף סבאג החליט להרוס את הצריפים והסוכות ועוד החליט

רחוב המבשר 3

לחלק את שטח ימין משה בין אשכנזים וספרדים ולהקצות שטחים לבניית 65 יחידות לכל עדה. הספרדים פעלו נמרצות לגיוס משפחות ספרדיות לרכישת קרקעות בימין משה, וכך, בשנת 1897, נמצא כי האשכנזים בנו 26 יחידות דיור ואילו הספרדים בנו 130 יחידות דיור.

לניהול השכונה מצד הספרדים התמנו ה"ראשון לציון", רבי אליהו משה פאניזיל, רבי [שמואל יום-טוב מיוחס](#), בנו, הרב מרדכי מיוחס, ואחרים. רבי שמואל יום-טוב מיוחס היה פעיל נלהב, מראשי עדת הספרדים. הוא עבר לגור ברחוב המבשר 3 בימין משה לאחר שעזב את כפר השילוח. את כל חייו

הקדיש למען הזולת, ובצניעותו אף הסכים, עם רבנים נוספים, להפחית מהכנסתו לטובת הכנסותיו של הרב חיים נסים ברוך. הרב יהושע ב"ר

שמואל יום-טוב מיוחס נולד ב-1896 בשכונת [אוהל משה](#). בגיל 11 התייתם מאביו, ואחיו הגדול, [רבי מרדכי מיוחס](#), פרש עליו חסותו ושלח אותו ללמוד בתלמוד תורה בבתי הכנסת הספרדיים. יהושע מיוחס למד גרמנית והוגלה לקושטא במלחמת העולם הראשונה. הוא שירת בצבא הטורקי ועבר קורס חובשים. הוא למד בבית המדרש למורים של דוד ילין והיה למורה נודד שנדד ברחבי ארץ ישראל וסוריה. הוא לימד במושבה מטולה, בדמשק, בחיפה, בעכו, בטבריה. את הקריירה שלו בהוראה סיים בתל-אביב כסגן מנהל בית ספר.

[משכנות שאננים וימין משה](#), יוטיוב

פרט למשפחת שמואל יום-טוב מיוחס, גרה בימין משה משפחה נוספת לבית מיוחס: השוחט והחזן רבי רפאל מיוחס, בנו יוסף יום-טוב מיוחס, שהיה בעל בית מלאכה לשופרות, ונינו, רבי אברהם רפאל ב"ר יוסף יום-טוב מיוחס, שהיה אף הוא שוחט, חזן, מוהל ותוקע. משפחת מיוחס עזבה את ימין משה ב-1939.

משרדי מחלקת הנוער של עיריית ירושלים (6), רחוב יפו 19

פורץ דרך נוסף בהווה הירושלמית ובארץ ישראל היה יוסף בר"ש מיוחס. יוסף זה כונה בפי משפחתו יוסף "הגדול". הוא נולד ב-1906 ועסק בחינוך. הוא ראה עצמו שליח להתפתחות הנוער, ותחילה היה

**משרדי מחלקת הנוער של
עיריית ירושלים בעבר,
רחוב יפו 19**

מורה ואחר כך, בין יתר תפקידיו: מדריך נוער, ממניחי היסודות לתנועת הצופים בישראל, מחברת הנוער להתיישבות חקלאית קיבוצית. אך טבעי היה שהוא ייסד והקים את אחד הגופים החשובים במדינת ישראל – לשכת הנוער, שהייתה תחת ניהלו לאגף הנוער במשרד החינוך (היום מינהל חברה ונוער). יוסף מיוחס הקים מסגרות רבות לחינוך משלים לנוער, ואפשר לזקוף לזכותו הקמת מוסדות וגופים העוסקים בפעילות נוער בבתי הספר ומחוץ להם, כגון: בתי נוער, מתנ"סים, קייטנות, משלחות נוער לחו"ל. עם הקמת מדינת ישראל,

הקים ועדה לקליטת נוער עולה. הוא פעל גם בתחום הטיולים והקים את "אגודת אכסניות הנוער בישראל". שתי אכסניות נוער קרויות על שמו:

אכסניות יוסף מיוחס בבת הדר ובטבריה. כן פעל רבות להקמת בתי ספר

שדה. יוסף אף שלח ידו במלאכת הכתיבה, ולזכותו יאמר שפעל נגד פוליטיזציה בחינוך. משנת 1935,

כיהן בתפקיד מנהל אגף הנוער במשך 37 שנים ברציפות, עד פרישתו בשנת 1973.

אגף הנוער שבו פעל יוסף בר"ש מיוחס נהרס, ומשום כך בחרנו להציג את סיפורו סמוך למשרדים ששימשו בעבר את מחלקת הנוער של עיריית ירושלים. מבנה זה הוא אחד משני מבנים שבנו הארמנים. בנייתו הושלמה בשנת 1905. ביתו של יוסף בר"ש מיוחס נמצא ברחוב הפלמ"ח 1.

שכונת שערי צדק (7), רחוב נתיב יצחק

שם השכונה לקוח מספר תהלים: "פָּתְחוּ לִי שַׁעַר צֶדֶק אֲבֹא בָּם אֲוֹדָה יְהוָה" (**תהלים קיח, יט**). בין מייסדי השכונה היו: יוסף ריבלין, פנחס המבורגר, דוד פיינשטיין, יוסף מיוחס ומר סיטון.

שכונת שערי צדק, השכונה המערבית ביותר בירושלים בזמנו, יועדה לאשכנזים ולספרדים. היא הוקמה בשנת 1889 מצפון לרחוב יפו וממערב לשכונת מחנה יהודה. את השכונה הקימה חברת "הרחבת בניינים" לאחר הצלחתה של שכונת **מחנה יהודה** ובשל הצורך בבתיים נוספים לאוכלוסיה היהודית בירושלים ההולכת וגדלה. בשכונה נבנו בתים בני קומה אחת או שתיים בסגנון "שכונת חצר", כלומר בנייה בהיקף המגרש וחצר במרכזו. במרכז החצר נחצב בור מים לשימוש דיירי השכונה.

בית הכנסת "בית שלמה" (8), סמטה צפונית בין רחוב נתיב יצחק לרחוב גיטל דינוביץ

במקור, לא הוקצה שטח ציבורי להקמת בית כנסת בשכונת שערי צדק. האשכנזים התפללו בבתי כנסת בשכונות הקרובות, ולספרדים האיר המזל

פנים: עם נישואי שלמה טאג'יר בשנת 1892 (שמשפחתו הקימה עם משפחת בכר בית כנסת סמוך לכותל המערבי), רכשה משפחת טאג'יר מבנה בן שתי קומות בשכונת שערי צדק עבור שלמה. המשפחה גרה בקומה העליונה, ובקומה התחתונה הוקם בית כנסת בשם "בית שלמה". הכניסה לבית הכנסת היא מגב בתי השכונה ולא ממרכז החצר. שלמה טאג'יר נהרג בשנת 1927 בתאונה מצערת, בעת שהחליק מסולם כשעלה לגג בית הכנסת. כיום, צאצאיו של שלמה מנהלים את בית הכנסת, המשמש בעיקר [כולל](#). בימי חול מתקיים בו מניין לתפילת מנחה, ובחורף אף לערבית, ובשבתות ובחגים הוא משמש בית כנסת ממש כיעודו המקורי.

רחוב מיוחס (9)

רחוב מיוחס הקצר נמצא סמוך לרחוב יפו ול"כיכר ולירו". הוא קרוי על שם יוסף בר"ן מיוחס (1868-1942), שהיה מחנך, סופר וחוקר הפולקלור הספרדי והערבי. הרחוב נמצא בגבולה המזרחי של שכונת שערי צדק, וכנראה בשל כך נקרא רחוב על שמו ולזכרו.

יוסף מיוחס נולד בעיר העתיקה בירושלים וגדל בבית

מיוחס בכפר השילוח, בן בכור לרב רחמים נתן. הוא התייתם מאביו בגיל 10, ולמרות העוני הרב, קיבל חינוך יהודי דתי וכללי ולמד בישיבת "אוהל משה", השייכת למשפחת מיוחס, ובבית הספר "כ"ח". יוסף בר"ן היה מורה ומחנך, אהב לשון ובלשנות, היה מחברי "[ועד הלשון](#)" עם [אליעזר בן יהודה](#), ובזכות שליטתו בשפות רבות, פרץ דרך בתרגום ספרים לעברית. הוא הראשון שכתב ספר לימוד מיוחד לבנות: "לכבוד נשי החיל הגבירות, קצינות בישראל ושרות אשר לטובת עמן בכל לבן מסורות, לוועד אגדת אחים חברות, מוקדש ספר זה מקרא לנערות, בהכרת טובה ורגשות טהורות" (אברהם בן יעקב, **ירושלים בין החומות, לתולדות משפחת מיוחס**, עמ' 254). בנוסף היה מראשי העדה הספרדית בירושלים וכיהן כחמישים שנה במוסדות ציבור רבים. הוא ייסד את לשכת "[בני ברית](#)", נלחם במיסיון הנוצרי ומנע התנצרות של יהודים רבים.

אחד מפועליו החשובים היה הקמת בית הספרים "גנזי יוסף" ו"מדרש אברבנאל", שעם השנים שימש בסיס ל"[בית הספרים הלאומי](#)". כן היה ממקימי חברת "הרחבת בניינים" וחברת "חיבת הארץ" – שמטרתה: "להרחיב את היישוב ע"י הנתן לכל אחד מן החברים חלק אדמה... לחנך אותו בעבודת אדמה; והשנית להרחיב היישוב בקניית קרקעות לבניין בתים" (שם, עמ' 243-276).

יוסף בר"ן מיוחס היה חתנו של יחיאל מיכל פינס וגיסו של דוד ילין.

בספרו "הפלחים", משנת 1937, תיאר יוסף מיוחס את טיב יחסיו עם שכניו המוסלמים בסילוואן, את חיבתו להם ואת אהבתו את הפולקלור הערבי:

וכשאני לעצמי, אני מחויב להודות שהחיים הללו של שכנינו, שאני עוסק בתיאורם, חביבים עלי הרבה, ואפשר שמשום כך, מתוך אנוכיות גרידא, אני רוצה לחבבם גם על הקהל, אלא שהדיו והנימוס הספרותיים דורשים ממני להצדיק את אנוכיותי, ואת חיבתי אל החיים האלה... ולרגלי קביעת דירתנו בכפר זה, הייתי מאז אורח מצוי בבתי הפלחים

במשך עשר שנים רצופות, ובערב בערב, כשהייתי חוזר מן ה"חדר" או בימות הפגרה והחגים, הייתי רגיל לבקר את מוחמד ואת פטמה, את עלי ואת ח'דיג'ה, שכני חביבי. מפיתם האכילוני, ומימיהם שתיתי, ולפעמים כשכיבדוני בשיחותיהם ובאגדותיהם כ"קינוח סעודה" עד שעה מאוחרת בלילה, הייתי גם לן בביתם ועל ידי כך כל דרכי השכנים האלה, מידותיהם, אופן חייהם, שיחותיהם, ואגדותיהם התחבבו עלי, ונהיו לי כעין "גרסא דינקותא", ועד עתה אני אוהב אותם, בעוררם תמיד בלבי זיכרונות ימי ילדותי הטובים, הימים היותר טבעיים והיותר פשוטים שבימי חיי... אין להתפלא, אפוא, אם מחבב אנוכי את הפלחים ואת חייהם, ואם משתדל אני לקבוע ל"בני ישמעאל" אלה מדור בספרות ישראל. (יוסף בר"ן מיוחס [1937], **הפלחים**, תל-אביב: דביר)

"כיכר ולירו" (10)

"כיכר חיים ולירו", מיצב הוורדה

"כיכר ולירו" נקראת על שם **חיים אהרון ולירו**, בנו של יעקב ולירו שהקים את אחד המוסדות הפיננסיים החשובים להתפתחות היישוב היהודי מחוץ לחומות, הוא "בנק ולירו". כספי החלוקה

הועברו דרך בנק זה, ובהם נרכשו קרקעות שעליהן הוקמו שכונות רבות. הבנק שימש צינור להעברת כספי הברון רוטשילד. בשל מעמדו הפיננסי, נמנה יעקב ולירו על ראשי ועד העדה הספרדית בירושלים. עם ה"ראשון לציון" רבי מרדכי יוסף מיוחס, ניהל את העדה הספרדית ואת נכסי היהודים.

הקרקע באזור זה הייתה בבעלות משפחת ולירו. הפלחים שבאו מכפרי הסביבה למכור את מרכולתם התמקמו בשטח זה, שלימים היה לשוק **מחנה יהודה** – הנמצא מדרום לכיכר. הכיכר נחנכה בשנת 2012 והוצב בה מיצב אורבני ושמם וורדה – פרחים בכורדית.

"כיכר ולירו", מיצב וורדה, יוטיוב

בית מרים ויוסף מיוחס (11), רחוב רחל אמנו 38

בבית זה, התגוררו מרים ויוסף מיוחס. יוסף מיוחס הוא בנו של אברהם בכור מיוחס, והוא כונה בקרב בני המשפחה "יוסף הקטן". **יוסף ב"ר אברהם מיוחס** היה מדריך חבורות הרחוב הראשון בירושלים וזכה בתואר "יקיר ירושלים". בנוסף, היה בין פורצי הדרך בנישואים מעורבים בן ספרדים ואשכנזיים, דבר שלא היה מקובל באותה תקופה. יוסף מיוחס לא היה הראשון במשפחתו שנשא אישה מעדת האשכנזים. קדם לו יוסף אחר, יוסף בר"ן מיוחס שנשא את מרגלית בת הרב יחיאל מיכל פינס. יוסף היה הנצר הראשון למשפחה שנולד בבית מיוחס בכפר השילוח, ובשונה מיתר בני משפחתו, היה חילוני וחבר **מפ"ם**.

בני הזוג מרים ויוסף חידשו מסורת משפחתית ידועה בשם "פורים דה לוס מיוחסים". מסורת זו קבע "הראשון לציון" הרב רפאל מיוחס בכר

בית יוסף ב"ר יעקב ומרים מיוחס

שמואל בשנת 1723 כשנשלח כשד"ר לקושטא. בדרכו חזרה לירושלים, עבר באלכסנדריה שבמצרים כדי להשתטח על קבר אביו. בסיני התנפלו עליו שודדים בדואים "וחרבם שלופה בידם, ופניהם כלהבי אש וברגע הרגו את החמור" (הרב משה רפאל בכר, "מגילת היוחסין", בתוך: אברהם בן-יעקב, **ירושלים בין החומות**, עמ' 444-448). פחד אחז ברב, השודדים הותירו אותו בחלוק ובטלית, וכאשר אחד מהם ניגש להוריד את חרבו על צוואר הרב כדי להורגו, "תכף נשברה החרב לשניים, וכמו כן עשו כל התשעה, וחרבותם תשברנה" (שם). הבדואים ברחו מיד, אך חזרו על עקבותיהם, השיבו לו את רכושו וביקשו מחילה. הרב רפאל קבע כי הוא ונצריו יחגגו ביום ט"ז באדר את "פורים דה לוס מיוחסים", וביום זה יקראו במגילת היוחסין המתארת את קורותיו. אירוע זה מתקיים אצל זקן העדה. בט"ז באדר ה'תשכ"ט, נערך טקס זה בפעם האחרונה בבית זה.

ביבליוגרפיה מומלצת

- בן-אריה, יהושע (תשל"ז), **עיר בראי תקופה – ירושלים במאה ה-19, העיר העתיקה, ירושלים**: יד יצחק בן-צבי.
- בן-אריה, יהושע (1979), **עיר בראי תקופה – ירושלים החדשה בראשיתה, ירושלים**: יד יצחק בן-צבי.
- בן-יעקב, אברהם (תשל"ז), **ירושלים בין החומות, לתולדות משפחת מיוחס, ירושלים**: ראובן מס.
- גליס, יעקב (תשמ"ח), **שכונות בירושלים, ירושלים**: המכון לחקר ירושלים.
- גפני, ראובן (2011), **נוסח ירושלמי – עדות ובתי כנסת במרכז ירושלים, ירושלים**: יד יצחק בן-צבי.
- וילנאי, זאב (1993), **אנציקלופדיה וילנאי לירושלים, א-ב, ירושלים**: אחיעבר בע"מ.
- קרויאנקר, דוד (1996), **ירושלים, מבט ארכיטקטוני, ירושלים**: כתר.
- קרויאנקר, דוד (2005), **רחוב יפו, ירושלים ביוגרפיה של רחוב – סיפורה של עיר, ירושלים**: מכון ירושלים לחקר ישראל וכתר.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- [ארץ מולדת בין החומות](#) – הטלוויזיה החינוכית, כ-25 דקות, **יוטיוב**.
- [בית הכנסת "יוחנן בן זכאי", נאום הכתרת ה"ראשון לציון" הרב יצחק יוסף, ה'תשע"ד](#) – כ-3 דקות, **יוטיוב**.
- [בית מיוחס וכפר השילוח באתר עיר דוד](#) – עיר דוד, כ-60 שניות, **יוטיוב**.
- [היציאה מן החומות](#) – שירות הסרטים הישראלי, כ-4 דקות, **יוטיוב**.
- [סיור במשכנות שאננים](#) – מרכז מורשת בגין, 4 דקות, **יוטיוב**.
- [סרטון סיור ברובע](#) – כ-4 דקות, **יוטיוב**.
- [על היהודים הקראים](#) – חוצה ישראל, הטלוויזיה החינוכית, כ-25 דקות.
- [ריאיון עם הרב משה פירוז](#) – עדת הקראים, כ-9 דקות, **יוטיוב**.

